

NASZA RECENZJA

„LEGAL TRANSLATION EXPLAINED” – CZYLI KSZTAŁTOWANIE WARSZTATU TŁUMACZA

Agnieszka Hein

Autorka jest tłumaczem przysięgłym języka angielskiego, od 1991 r. współwłaścicielem i dyrektorem generalnym Agencji MAart Sp. z o.o. Biura Tłumaczeń, pomysłodawcą warsztatów przekładowych dla studentów IV roku ILS i pierwszym prezesem Polskiego Stowarzyszenia Biur Tłumaczeń.

„Our profession is based on knowledge and experience. It has the longest apprenticeship of any profession. Not until thirty do you start to be useful as a translator, not until fifty do you start to be in your prime.

The first stage of the career pyramid - the apprenticeship stage - is the time we devote to investing in ourselves by acquiring knowledge and experience of life. Let me propose a life path: grandparents of different nationalities, a good school education in which you learn to read, write, spell, construe and love your own language. Then roam the world, make friends, see life. Go back to education, but to take a technical or commercial degree, not a language degree. Spend the rest of your twenties and your early thirties in the countries whose languages you speak, working in industry or commerce but not directly in languages. Never marry into your own nationality. Have your children. Then back to a postgraduate translation course. A staff job as a translator, and then go freelance. By which time you are forty and ready to begin.”
(Lanna Castellano, 1988:133).

Słowa Lanny Castellano dobitnie uświadamiają nam, że jako tłumacze musimy się stale kształcić. Nauka naszego zawodu nigdy się nie kończy. I chodzi tu zarówno o kwestie czysto językowe, jak i o ciągłe pogłębianie i poszerzanie naszej wiedzy w dziedzinach, w których specjalizujemy się jako tłumacze. Warto przyjrzeć się serii wydawniczej, która obejmuje szereg bardzo wartościowych pozycji ukierunkowanych głównie na praktyczne aspekty przekładu.

Jest to seria wydawnictwa St. Jerome Publishing pod wspólnym tytułem *Translation Practices Explained*. Wydawnictwo uzasadnia powstanie tej serii koniecznością stworzenia narzędzi samokształcenia tłumaczy oraz materiału pomocniczego dla nauczycieli przekładu. I obydwa zadania seria ta spełnia. Każdy z opublikowanych tomów koncentruje się na konkretnym rodzaju przekładu. Autorami serii są bez wyjątku praktykujący tłumacze i osoby zajmujące się zawodowo nauczaniem przekładu. Pozycje te charakteryzuje wysoki poziom merytoryczny, metodologiczny i językowy.

Do tej pory wydano siedem tomów z tej serii. Pierwszym z nich jest *Introduction to Court Interpreting*, autorstwa Holly Mikkelson. To podręcznik dotyczący praktycznych aspektów tłumaczenia sądowego. Koncentruje się on na roli tłumacza na sali sądowej, problemach z którymi się boryka i konsekwencji, z którymi wiąże się jego praca w takich warunkach. Omawia historię zawodu, status prawny tłumaczenia sądowego, zasady etyki zawodowej i sposoby samokształcenia.

Książka Franka Austermühla, pt. *Electronic Tools for Translators*, jest odpowiedzią na istniejące na rynku zapotrzebowanie na informacje dotyczące narzędzi elektronicznych wspomagających proces tłumaczenia i celowości ich zastosowania. Pozycja ta zawiera opis rozwiązań informatycznych i narzędzi wspomagających tłumaczenie, których znaczenie na polskim rynku tłumaczeniowym stale wzrasta. Dzisiaj w związku z wymogami instytucji Unii Europejskiej w zakresie przekładu, narzędzia elektroniczne wspomagające proces przekładu stają się istotnym elementem w codziennej pracy tłumacza.

W tomie pt. *Revising and Editing for Translators* Briana Mossopa porusza ciekawe kwestie związane z korektą czy redakcją tekstu, których tłumacz często podejmuje się, choć w większości przypadków nie posiada zawodowego wykształcenia w tym kierunku. Pozycja ta jest podręcznikiem doskonalącym własne umiejętności w tym zakresie i może być pomocna w dokonywaniu korekty własnych tekstów.

Książka Emmy Wagner, Svenda Becha, Jesúsa M. Martíneza, *Translating for the European Union Institutions*, jest podręcznikiem zawierającym krótką historię najpierw Wspólnot Europejskich, a później Unii Europejskiej, jak również opis zawodu tłumacza w strukturach europejskich i doświadczenia zawodowych tłumaczy od lat związanych z UE. Pod względem

praktycznym i warsztatowym pozycja ta jest mało przydatna dla zawodowych tłumaczy. Roderick Jones w *Conference Interpreting Explained*, w sposób przejrzysty wyjaśnia techniki tłumaczenia konferencyjnego (konsekwentnego i symultanicznego). Podejście autora, doświadczonego tłumacza, do tłumaczenia konsekwentnego i symultanicznego jest bardzo praktyczne i opracowanie to zawiera szereg cennych wskazówek warsztatowych.

Roberto Mayoral Asensio w książce pt. *Translating Official Documents*, porusza praktyczne problemy związane z tłumaczeniem dokumentów urzędowych. Jest to doskonałe źródło informacji merytorycznych, szczególnie dla tłumaczy przysięgłych języka angielskiego.

Jedną z najciekawszych pozycji z tej serii jest opublikowana w 2002 roku książka pt. *Legal Translation Explained*, Enrique Alcaraza i Briana Hughes'a. Publikacja ta zasługuje na bardziej szczegółowe omówienie. Jest ona przede wszystkim interesująca od strony praktycznego przekładu i w sposób bardzo przejrzysty, systematyczny i spójny porusza najważniejsze aspekty przekładu prawniczego i prawnego. Jest też, podobnie jak poprzednie podręczniki z tej serii, napisana przez doświadczonego tłumacza, teoretyków przekładu i jednocześnie nauczycieli przekładu. Obejmuje zarówno aspekty praktyczne, jak i pewną wiedzę lingwistyczną. Koncentruje się na przekładzie prawniczym w różnych kontekstach i na różnych poziomach trudności. Zaproponowano w niej dość prostą, ale i oczywistą metodologię kształtowania warsztatu.

Zdaniem autorów w pierwszej kolejności należy poznać dany system prawny, przy czym tłumacze języka angielskiego winni orientować się zarówno we własnym systemie, jak i w systemach amerykańskim lub brytyjskim, ze szczególnym uwzględnieniem występujących pomiędzy nimi różnic. Wreszcie, podczas pracy z tekstem, należy dokonać analizy tekstu „w górę”, poczynając od najdrobniejszych elementów składowych (*bottom-linguistic processing*) i analizy tekstu „w dół” (*top-down linguistic processing*), czyli rozpoznanie rodzaju tekstu i jego znaczenia w danym systemie prawnym.

W pierwszym rozdziale autorzy dokonują także ogólnej charakterystyki prawnego języka angielskiego, tym samym porządkując pewne podstawowe aspekty języka prawnego, na które należy zwrócić uwagę w procesie tłumaczenia. Są to takie cechy charakterystyczne jak: występowanie zwrotów łacińskich (*writ of fieri facia* – *you may cause it to be done*, *bona fide* czy *prima facie*), występowanie słów pochodzenia francuskiego lub normandzkiego (*lien* czy *on parole*), bardzo formalny, a wręcz archaiczny, styl angielskiego języka prawnego i prawniczego (*it does not lie in the defendant's mouth to say that...*). Autorzy wyjaśniają też pochodzenie i znaczenie archaicznych przysłówków takich jak *hereinafter*, *thereunder*, czy *thereunto* oraz omawiają typowe dla prawniczego języka angielskiego występowanie obok siebie dwóch (*request* and *require*) a nawet trzech (*full*, *true* and *correct*) wyrazów o znaczeniu synonimicznym. W dalszej części omawiają gramatyczne aspekty języka prawnego i jego typowe konstrukcje gramatyczne. Jednocześnie autorzy podkreślają, że tłumacze powinni także zdawać sobie sprawę z tego, że każdy język, w tym język prawa, jest językiem żywym i zmienia się wraz ze zmianami zachodzącymi w świecie zewnętrznym. Przykładem może być zadamowienie się w tym języku takich określeń jak: *hacking*, *insider trading* czy *money laundering*.

Autorzy wspominają także kontrowersyjną, choć nie do końca udaną kampanię pod hasłem *The Plain English Campaign*, czyli podjęte w latach dziewięćdziesiątych działania na rzecz stosowania w dokumentach urzędowych i prawnych bardziej przejrzystego i uproszczonego języka. Mimo że miała ona wielu przeciwników, przyczyniła się do tego, że pewne elementy języka prawnego uproszczono, wychodząc z założenia, że przepisy prawa muszą być dla odbiorców-laików zrozumiałe. Alcaraz i Hughes dokonują także klasyfikacji słownictwa prawnego, dzieląc je na terminy czysto techniczne i w pewnym sensie jednoznaczne (*estoppel* czy *mortgage*) i terminy semi-techniczne lub mieszane, czyli takie, które charakteryzują się wieloznacznością (*issue* w znaczeniu między innymi *offspring* lub *disputed point*), wszystkie podane przez siebie przykłady szeroko omawiając. Zwracają też uwagę, że w języku prawnym występuje wiele słów o codziennym znaczeniu, które w odpowiednim kontekście nabierają bardziej prawniczego charakteru (np. *summarize* w zdaniu *The judge summarized the facts of the case*).

Drugi rozdział *Legal Translation Explained* zatytułowany *Equivalence and Interpretation* nawiązuje do teorii przekładu, z której pochodzą takie pojęcia jak ekwiwalencja czy interpretacja. W rozdziale tym autorzy omawiają trudności, które tłumacz może napotkać na swojej drodze, jak na przykład „niejasność leksykalną” (*lexical vagueness*). Autorzy wprowadzają rozróżnienie pomiędzy definicjami „generycznymi” (*estoppel*, *tort*) i „przypadkowymi” (*Comencement Date*). W ramach „niejasności leksykalnej” zwracają czytelnikom uwagę na dwa rodzaje definicji znajdujące się w tekstach umowy - rozszerzające, gdzie takim przykładem może być „*Ships: in this contract include sailing boats, freighters, vessels, etc.*” oraz takie, które mają wyrażać pewne

intencje, np.: „*Carriage*” means the whole of the operations and services undertaken by the Carrier in respect of the goods”. Poruszając problem „niejasności leksykalnej” autorzy w kolejnych częściach rozdziału II omawiają takie zagadnienia jak: denotacja i konotacja, rejestr, polisemia, znaczenie kontekstu, homonimia. Następnie przechodzą do roli synonimów, hyponimów i antonimów, by na końcu poruszyć zagadnienie „fałszywych przyjaciół”, czyli metafor i metafor ukrytych oraz niejasności wynikających ze składni.

W rozdziałach 3 („*Some Pointers to the English Legal System*”) i 4 („*Civil and Criminal Proceedings*”) autorzy poruszają najistotniejsze zagadnienia związane ze stroną merytoryczną przekładu prawniczego. Przede wszystkim w sposób bardzo przejrzysty przybliżają czytelnikowi system prawa brytyjskiego i amerykańskiego. Wyjaśniają różnicę pomiędzy takimi pojęciami jak: *common law*, *equity* i *statute law*. W dalszej części przechodzą do struktury sądów brytyjskich. Przedstawiają i rozrysowują strukturę sądów cywilnych w Wielkiej Brytanii, opisując bardzo klarownie funkcję każdego z nich. Następnie w podobny sposób ukazany jest system sądów zajmujących się sprawami karnymi z rozrysowaniem poszczególnych elementów. Wreszcie omawiane jest słownictwo używane podczas postępowania sądowego na różnych jego etapach. Dla tłumaczy języka angielskiego rozdział ten jest źródłem ogromnej wiedzy z zakresu praktycznego słownictwa sądowego.

W kolejnych rozdziałach autorzy podnoszą kwestię języka sędziów. Dokonują podziału słownictwa na takie, które występuje w wyrokach sądowych korzystnych dla danej strony (*satisfy*, *make out*, *award* czy *entitle*) oraz takie, którym posługują się sędziowie ogłaszając wyrok dla strony niekorzystny (*annul*, *avoid*, *overrule*, *overturn* *quash*, *rescind*). Należy także zaznaczyć, że każdy przywołany przez autorów termin jest bardzo szczegółowo wyjaśniany i poparty odpowiednimi przykładami praktycznymi.

Rozdział 4, poświęcony postępowaniu cywilnemu i karnemu, przybliży czytelnikowi tryb postępowania cywilnego i rodzaje spraw, którymi sądy cywilne się zajmują. Pokróćce zostały omówione zasady w postępowaniu cywilnym, wprowadzone w 1998 r. („*Civil Procedure Rules 1998*”), przynoszące szereg bardzo istotnych zmian terminologicznych, jak na przykład zmiana „*Plaintiff*” na „*Claimant*”. Autorzy omawiają unifikację trybów postępowania w postępowaniu sądowym, oraz różne strategie, jakie można przyjąć w trakcie obrony (*traverse*, *confession and avoidance*, *objection in point of law* itp.), od których zależy tryb postępowania przyjęty przez sąd (*the small claims track*, *the fast track*, *the multitrack*). Pod koniec tej części Enrique Alcaraz i Briana Hughes wyjaśniają różnicę znaczeniową pomiędzy *procedure* i *proceedings*. Dalsza część poświęcona jest procedurze karnej i zawiera cały szereg podstawowego słownictwa związanego z prawem karnym. Kolejno omawiane są takie zagadnienia jak zatrzymanie i postawienie zarzutów, typy przestępstw (*summary offences*, *indictable offences*, *offences triable either way*) wreszcie samo postępowanie przed sądem. Ostatnia część rozdziału czwartego nakreśla pokrótce tryb postępowania przed sądami administracyjnymi i trybunałami.

Rozdział 5 (*Genre In the Translation of Legal English (I)*) i 6 (*Genre In the Translation of Legal English (II)*) omawiają rozmaite typy dokumentów będące przedmiotem przekładu. Analizowane są takie dokumenty jak: świadectwa i dyplomy, statuty, raporty prawne czy wyroki sądowe oraz przesłuchanie świadka i ogłoszenie wyroku przez sąd. W rozdziale 6 przedstawiona została struktura umów, aktów, polis ubezpieczeniowych, testamentów, pełnomocnictw, artykułów fachowych a także języka prawniczego jako takiego.

Rozdziały 7 i 8 pod tytułem *Practical Problems In Translation Explained (I)* i *(II)* poruszają wiele zagadnień o fundamentalnym znaczeniu dla zawodu tłumacza. Jednym z pierwszych jest problem metodologiczny związany z przekładem specjalistycznego słownictwa. Analizowane są tu jednowyrazowe terminy prawne (*easement*, *adscend*), terminy wielowyrazowe (*burden of proof*, *accessory after the fact*), terminy para-techniczne i zwroty codzienne, które mogą mieć różne znaczenie w zależności od kontekstu (*defence*, *qualify*). Dalej autorzy poruszają kolokacje istotne z punktu widzenia tekstów prawnych. Omawiają terminy: *contract*, *act*, *appeal*, *judgement* i wiele innych. Wreszcie na praktycznych przykładach określają obszary semantyczne angielskiego języka prawnego dotyczące procedury cywilnej, postępowania w procesie karnym, umów o pracę czy prawa spółek. W dalszej części Alcaraz i Hughes poruszają problem zwrotów, których znaczenie określa wyłącznie kontekst (*to present a strong case lub win/lose one's case*) oraz kalek językowych. Jednym z ciekawszych przykładów ilustrujących ten problem w języku polskim może być słowo „kompetencja”, które w języku potocznym oznacza zupełnie co innego niż w języku teorii prawa.

Wszystkie zagadnienia poruszone w tym i innych rozdziałach świadczą przede wszystkim o jednym: autorzy koncentrują się na praktycznych aspektach pracy tłumacza. Można więc powiedzieć, że zarówno ten podręcznik jak i cała seria stanowią doskonałe kompendium wiedzy

praktycznej. Nie bez znaczenia jest także fakt, że książka została zilustrowana bogatym materiałem językowym. Autorzy podają zarówno bardzo proste przykłady, ważne dla adeptów zawodu, jak i takie, z których skorzystają nawet doświadczeni tłumacze. Autorom udało się zidentyfikować wszystkie obszary problemowe, które w przekładzie są najważniejsze i nad którymi tłumacze muszą stale pracować.

Bibliografia

- Baker, M. (1992), *In Other Words*. London and New York: Routledge.
Holly, M. (2000), *Introduction to Court Interpreting*. Manchester: St. Jerome Publishing.
Austermühl, F. (2001), *Electronic Tools for Translators*. Manchester: St. Jerome Publishing.
Mossop, B. (2001), *Revising and Editing for Translators*. Manchester: St. Jerome Publishing.
Alcaraz, E. Hughes B. (2001), *Legal Translation Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
Wagner, E. Bech, S., Martínez, J.M. (2002), *Translating for the European Union Institutions*. Manchester: St. Jerome Publishing.
Jones, R. (2002), *Conference Interpreting Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
Asensio, R.M. (2003), *Translating Official Documents*. Manchester: St. Jerome Publishing.

SUMMARY

Agnieszka Hein presents an informative review of a book by E. Alcaraz i B. Hughes *Legal Translation Explained*, Manchester, St. Jerome Publishing. The book review is anticipated by an extensive quotation from Lana Castellano's article and the author's belief that the translator must permanently enrich his or her professional knowledge and experience. The contents of six other books that make the series edited by St. Jerome Publishing under the title *Translation Practices Explained* are also described in short. Among them the author finds the book reviewed to be the most useful for legal translators.